Fy

A FY

"De Oude Tijd" 1874

OPSCHRIFTEN OP GILDEKANNEN.

De stad Nijmegen bezit eene rijke en welgeordende verzameling van oudheden en merkwaardigheden, ja, welligt het beste stedelijk museum van ons land. Zij althans behoeft zich het verwijt van "Holland op zijn smalst" niet aan te trekken. De Nijmegers zijn geene Wandalen, maar toonen tijd en zorg, moeite en kosten over te hebben voor de bewaring van gedenkstukken, die belangrijk zijn voor de studie van historie en kunst. De beschrijvende catalogus dezer "Gemeente-verzameling" is een boek van meer dan 200 bladzijden, en uitnemend bewerkt door den heer Dr. J. H. A. Scheers, — onzen geachten medewerker in den *Ouden Tijd.*

De verzameling bestaat uit drie afdeelingen: de Germaansche, de Romeinsche en de Nijmeegsche. De eerste is klein, — de Germanen schijnen in dit oord weinig sporen achtergelaten te hebben. De tweede daarentegen is groot en belangrijk, — niettegenstaande zelfs in vroeger eeuwen hier reeds verzamelingen zijn aangelegd, die beroemd geworden, maar, helaas! verstrooid of ten lande uit gevoerd zijn; zoodat de schat van Romeinsche oudheden in den Nijmeegschen bodem onuitputtelijk schijnt.

In de Nijmeegsche afdeeling, of als de catalogus die noemt: de "gedenkteekenen van lateren tijd," nemen de Gilden de eerste plaats in. En laten wij hier het oog eens rondgaan, dan trekken 't eerst de oude gildebanieren onze aandacht, die, met wapens en santen en ambachtssymbolen in goud en kleuren op zwart fluweel geborduurd, sprekende getuigen zijn van 't oude volksleven, waarin de gilden zulk een gewigtige rol hebben vervuld. Maar spoedig dwalen onze blikken verder en blijven rusten op die tinnen kannen en een paar koperen tuiten daartusschen, die daar nu zoo stil en bestoven staan, maar eens het middelpunt der luidruchtigste vrolijkheid waren, als de broeders op de gildekamer vergaderden "om te drinken."

Al die kannen hebben opschriften; — natuurlijk: bij onze voorouders moest alles een tong hebben; en in die opschriften spreekt hun geest. Wij willen ze eens lezen.

Sommigen zijn "moraliseerende" en "profetcerende," maar anderen "in den verstande wel accordeerende" met het oogmerk, waartoe deze kannen gegoten zijn. Sommigen zinspelen op het ambacht; anderen geven een levensbeschouwing of verhalen hun ontstaan. Sommigen zijn oorspronkelijk, maar anderen gelijken de spreekwoorden, en gingen, als dezen van mond tot

mond, zoo van kan tot kan; en velen zijn navolgingen, zooveel gewijzigd als noodig was om ze passend te maken. Eindelijk zijn ze doorgaans op rijm gesteld, en dit is niet alleen met de opschriften op kannen, maar met die op alle dergelijke dingen 't geval; want ongerijmdheden behaagden onzen voorouders niet.

Maar dit soort van rijmen bezit drie eigenschappen, die ze voor hedendaagsche lezers weleens niet heel duidelijk, ja soms ten eenenmale onverstaanbaar maken: 1° de ouderwetsche taal, — die evenwel volkomen natuurlijk is, en voor wie ze wel verstaat, iets naïefs heeft; — 2° het kreupele rijm, — dat zelfs soms zoo kreupel ging, dat het onderweg bleef steken; — 3° de gebrekkige spelling en punctuatie, — waarbij men wel in 't oog moet houden, dat gebrekkige spelling iets anders is dan oude spelling, en dat de laatste hare waarde heeft, maar de eerste volstrekt geene. Verminking, verschuiving of uitlating van woorden is in kanneopschriften zeer gewoon; — dit lag aan de werklui, waar veel vreemdelingen onder waren. Op de aarden kannen is dit meestal nog veel slimmer dan op de tinnen; 't is zelfs wel gebeurd, dat geleerde uitleggers bij zoo'n aarden kan geheel en al van de wijs raakten. Voor dit laatste bestaat echter bij deze tinnen gildekannen geen gevaar.

Wij willen die opschriften lezen, — niet afschrijven; want de spelling en punctuatie der oude tinnegieters heeft voor ons niets belangwekkends. Ik zal ze u dus maar eens voorlezen.

Hier hebben wij een kan van 't Voermansgild: daar staat vrij wat op. Vooreerst een voorstelling van de vijf zinnen met de spreuk: *Nooit volmaakt.* Wat beteekent dit? — Een goed voerman moet van zessen klaar zijn, en daar hij evenwel nooit meer dan vijf zinnen heeft, is er nog nooit een volmaakt voerman gevonden! En dan komen er nog die ongelukkige haat en nijd bij. Hoor hoe hij jammert:

O, haat en nijd, wat zijt gij groot!
De trouwste liefde is nu dood.
Als ieder hater brak zijn been
Hoe menig zon men hinken zien!
Laat haters haten en nijders nijden,
Wat God ons gunt, moeten zij lijden.

Maar de voerman mogt zich troosten met wat de buik van de kan hem leerde:

Op de wereld is geen man,
Die iedereen voldoen kan.

Juist, en daarom moeten de heeren niet te veel van een voerman vergen, en liever begrijpen dat zij ook niet volmaakt zijn.

Laat heeren heeren blijven,
Laat den een lezen en den ander schrijven;
Laat de zee ebben en vloeijen,
En ieder zich met zijn eigen moeijen.

En als wij nu nog even aan de andere zijde der kan kijken, dan zien wij er den voerman zelven op zijn vrachtwagen, met drie paarden bespannen, en hooren hem zeggen:

Ik rij gelijk een held naar vergelegen steden met kisten;
Was het niet om 't geld, ik zou veel liever rusten,
En blijven in de stad en houden mijn gemak,
En drinken een roemer wijn en rooken een pijp tabak.

Dit rijm is niet oorspronkelijk; de voerman heeft het maar overgenomen en een weinig verhanseld. 't Is eigentlijk een schippersrijm en van dezen inhoud:

Ik vaar gelijk een held naar vergelegen kusten;
Was het niet om het geld, veel liever zou ik rusten,
En blijven op het land en houden mijn gemak,
En drinken een kan wijn en rooken wat tabak.

Dit hadden echter de Nijmeegsche schippers niet op hun drinkhoorn (die hier ook nog bewaard wordt, en geen van de kleinste is), maar daarentegen een snaaksche woordspeling op 't nat maken van 't zeil, als ze laveeren moesten, waar ze evenwel, als regtzinnige zeventiende-eeuwers, een vrome toepassing aan verbonden:

Met natte zeilen is 't goed laveeren.
Die mij [den hoorn] veel drinkt zal 't ook wel leeren.
Dus waar wij zeilen of laveeren,
Ons geluk staat in de hand des Heeren;
Want wie op den Heere ziet,
Hij Zijn hand en hulpe biedt.

Vroomheid vinden wij vooral op de bakkers-gildekannen. Welzalig is de stad, waar alle bakkers vroom zijn! — De Nijmeegsche bakkers schijnen er een katechizeermeester op nagehouden te hebben, die de rijmen voor hen fabriceerde, want er komt veel van zonde en dood, maar niets van de bakkerij in.

De zonden doen het land
En zijn inwoners treuren;
De straffe van Gods hand
Zij dan teregt beseuren. (*sic*)

Al leeft de mensch naar zijn behagen,
Gelijk of er was geen hel of dood,
De zonden brengen op ons plagen,
God straft te zamen klein en groot.
Gelukkig dan die zoo mag leven,
Dat hij zich wachte van de zonden,
En houdt Gods wet voor hem geschreven,
Zoo zal hij zuiver zijn bevonden.

Waar de bakkers zulke vrome lessen uit de kan dronken, waren zeker geen broodwegers noodig, en is ook nooit — als te Amsterdam wel gebeurd is — een oproer ontstaan, omdat de bollen te ligt waren. Wel neen, daar zochten de Nijmeegsche bakkers hun voordeel en fortuin niet in, daar hadden zij een te goed geloof voor; lees maar hier op deze kan:

Laat heeren heeren blijven,
Laat den een lezen en den ander schrijven;
Laat de zee ebben en vloeijen,
En ieder zich met zijn eigen moeijen;
Ik geloof door de hoop en liefde krachtig,
Dat het fortuin ook komt van God almagtig.

En daarom dachten ze zelfs aan geen kwade praktijken. Foei! Ze konden zoo spoedig uitgebakken hebben, en zouden ze dan in de bakkerij nog kwaad doen? Ze hadden er ook al een kan toe, om hun dit steeds voor te houden:

O mensch, der wormen aas!
O hoopje slijk en stof!
O dauw! o ijdel dwaas!
[O vrome bakkersbaas!]
Waarop stelt gij Uw lof?
Wie is 't u gevend,
Wat morgen wezen zal,
Of dood of levend? —
[De bakkersbaas zweeg bevend,
Maar de kan was antwoord-gevend:]
Daarom doe goed vooral.

't Was wel waar, dat de bakker toch genoeg van kwade tongen te lijden had, maar daar stoorde hij zich niet aan. Hij liet de kwaadsprekers hun gang gaan, en hij ging den zijnen: de wereld is wijd genoeg. En als hij soms versterking voor zijn hart noodig had, dan ging hij voor deze tinnen kan met koperen ringen en koperen knop staan, en las:

Gods aardrijk is breed en wijd.
Elk mensch moet hebben op aard zijn strijd.
Die een ander beliegt en benijdt,
God zal dien oordeelen te zijner tijd.

De wevers zeiden het den bakkers na:

De tijd is kort; de dood is snel;
Wacht u van de zonde, zoo doet gij wel.

Maar bij hen dreef terstond de ambachtsgeest weêr boven en sprak in echte gildetaal, die beter klinkt dan de katechizeermeesterstaal.

Dat ik weef, dat doe ik om het geld;
En was het om het geld niet gedaan,
Ik zou mijn leven niet een slag meer slaan.

De korendragers kwamen er ook rond voor uit en femelden niet. Zij dronken liever wijn dan water, en al zei de katechizeermeester, dat wijn niet goed voor hen was, toch wilden ze er zich aan wagen, want ze moesten hard werken, en hadden dus wel een krachtigen teug noodig.

Drink ik wijn, zoo bederf ik;
Drink ik water, zoo sterf ik;
Nogtans is het beter wijn gedronken en bedorven,
Dan water gedronken en gestorven.
Ik ben een korendrager tot dienst van alle menschen,
't Is zuur brood, dat wij winnen, voor vrouw en kinderen.

De boeren waren in den ouden tijd precies als tegenwoordig. Op de kan van 't bouwliedengild lezen wij:

Al wat de boer haalt uit de velden,
Is voor kosten en ongelden.

Ach ja, de boer wint geen duit en leeft bij zijn schade, en daarom, als we op den buik der kan lezen:

Als het de heer niet komt te verzoeten,
Dan zal het de boer oploopen moeten.

En waar moet de boer het oploopen? Natuurlijk in de stad op de markt; en dus, burgers! begrijpt het wel: als de heer geen afslag geeft, moet gij opslag geven. Een eenvoudige les in de staathuishoudkunde!

Eindelijk willen wij die twee rood koperen tuiten van het bakkersgild nog eens bezien. De eene vertelt ons, dat de bakkers zich vroeger met houten tuiten behielpen, maar eens eenige oude kannen verkocht en er wat geld bijgelegd hebben, en toen twee koperen tuiten lieten maken.

Uit de oude kannen en versleten houten tuiten haar assche,
En door deze meesters hun overleg en spaarzaam leven,
En daarenboven weinig gelt bij ambtskasse [1],
Heeft deze twee nieuwe ambtstuiten in koper verkregen.

[1] *Ambt* is hetzelfde als *ambacht*. "Ambtskasse" beteekent hier dus de gildekas, "ambtstuiten" de gildetuiten, en "bakkersambt" het bakkersgild.

De andere vertelt ons waartoe zij eigentlijk dienen:

Wij dienen tot gemak om in de kan te schinken,
Wanneer het bakkersambt vergadert om te drinken,
Die nu wil drinken tot pleizier,
Komt met zijn leêge kan maar hier.

Zeker zijn de bakkers, spijt al hun vroomheid, niet traag geweest om aan die uitnoodiging te voldoen, en zwaaiden ze een weinig bij 't naar huis gaan, — geen nood, het stond immers op hun tinnen kan te lezen:

Gods aardrijk is breed en wijd.

DANSEN EN OP SOMMETJES DRINKEN.

Ongemeen en algemeen was voorheen de ijver der Gereformeerde kerkeraden tegen het dansen. De dans was "de duivelsmisse," en elke pas of sprong "een stap naar de hel."

In 1683 werd van Staatswege een dansmeester, ten dienste der studenten, aan de Akademie te Franeker benoemd en bezoldigd, en nu geraakten eenigen der kerkelijken in Friesland zoodanig in vuur en vlam, alsof de Kerk en de Staat in groot gevaar verkeerden. Ulrick Huber [1], de beroemde rechtsgeleerde, schreef een boekje ter verdediging van deze benoeming, en tevens van dit onschuldig vermaak; en nu kwamen er de vinnigste tegenschriften, welke wederom scherpe en krachtige verdedigingsschriften door en voor Huber ten gevolge hadden. Huber, de kerkelijken minder ontziende, dan vroeger Boxhorn, bij de twisten over het lang haar, heeft intusschen dit vermaak in tegenstelling gebracht met de andere toenmaals in zwang zijnde bruiloftsvermaken, aan sommigen van welke de afkeurders van den dans gewoonlijk gretig deelnamen. Destijds toch waren bij de bruiloften van vermogende burgers nog in gebruik: het "raaijen" hand aan hand, met den bekenden deun: "Daar ging een patertje langs den kant, hei! 't was in de Mei!" Zoo mede de "slofjes", met name: de schermschool, de schoenlapper, het Govertje, het Jaapje-sta-stil, en dergelijken.

Vrij lang duurde het, eer het dansen buiten tegenwerking geraakte. Men behoeft slechts even een kijkje te nemen in de kerkeraads-actaboeken

[1] Geb. te Dokkum in 1636, overl. te Franeker in 1694.